

Nové civilně-procesní právo v Německé demokratické republice

JINDŘICH HRDLÍČKA

Naši přátelé v Německé demokratické republice mají nový civilní proces. Tento významný legislativní čin se uskutečnil jednak vydáním Civilního procesního řádu, pokud jde o oblast civilního řízení před soudy, jednak vydáním Notářského řádu, pokud jde o řízení před státním notářstvím. Oba zákony patří k nejnovějším civilně procesním kodexům socialistických zemí. Je proto snad vhodné seznámit naši právnickou obec s těmito základními prameny civilního procesu našeho blízkého souseda, i když se tak může přirozeně stát jen v hlavních rysech a se zaměřením na srovnání s naším civilním procesem.

A.

I.

Civilní procesní řád z 19. června 1975 (GBI. I. Nr. 29, S. 533), v orig. znění Gesetz über das gerichtliche Verfahren in Zivil, Familien und Arbeitsrechtsachen-Zivilprozessordnung.

Ke srovnání vybízí hned sám název zákona, když náš občanský soudní řád přece také upravuje řízení ve věcech rodinných a pracovních a přesto nepocítujeme jako nedostatek, že tato skutečnost není vyjádřena v jeho označení. V NDR však má tento zdánlivě formálně popisný detail svůj věcný důvod. Je jím dosavadní existence zvláštních procesních kodexů pro věci rodinné a pracovní, a to Familienverfahrensordnung z r. 1966 a Arbeitsgerichtsordnung z roku 1961, které byly zrušeny ustanovením § 205 č. 7 a 9 Civilního procesního řádu (dále jen ZPO, z něhož jsou citovány paragrafy, pokud není uvedeno jinak). Toto zpřehlednění a zjednodušení právního řádu záleží v tom, že nejsou zvlášť zdůrazněny procesní zvláštnosti, které se týkají všech věcí rodinných a pracovních,¹⁾ nýbrž

¹⁾ Srov. Karl-Heinz Eberhardt: Besonderheiten der Verfahren in Familienrechtsachen nach der neuen ZPO, Neue Justiz 1/1976, a Peter Wallis: Besondere Regelungen der ZPO für das Verfahren in Arbeitsrechtssachen, Neue Justiz 23/75.

jen ony, které se týkají jednotlivých skupin, je právem kladně oceňováno v literatuře komentující nový ZPO i v projevech přednesených při projednávání návrhu zákona v zákonodárném sboru.²⁾

II.

Zmíněné zřetele na zjednodušení a přehlednost zákona se projeví i v jeho systematickém uspořádání. V jednotlivých kapitolách, ani částech či dílech nenajdeme zvláštních, jež by se týkaly jen věcí rodinných nebo pracovních. Naproti tomu obsahuje ve druhé části, následující po části označené jako Základní ustanovení a nesoucí označení jako řízení před krajským soudem (Kreisgericht má ve shodě s územním uspořádáním v organizaci soudů postavení našeho okresního soudu, zatímco Bezirksgericht postavení našeho krajského soudu), kapitolu pátou pojednávající o Zvláštnostech v průběhu řízení, jimiž jsou: zproštění následků zmeškání lhůty, přerušení řízení a vyloučení soudců a kapitolu osmou označenou jako Zvláštní druhy řízení a obsahující ustanovení o řízení o prohlášení za mrtvého, o zbavení svéprávnosti a příkazní řízení. (Tato řízení jsou v teorii označována jako řízení nesporná na rozdíl od řízení o sporech upraveného v části druhé, nazývaného Řízení obecné.)³⁾ V této části druhé jsou v kapitole sedmé obsažena i ustanovení o výkonu rozhodnutí (Vollstreckung), čímž mělo být zdůrazněno, že i výkon rozhodnutí je nedílnou součástí nalézacího řízení,⁴⁾ kdežto řízení o opravných prostředcích jsou obsažena až v části třetí a čtvrté. (V této části obsažená ustanovení týkající se institutu zvaného kasace — viz dále — a obnovy nejsou počítána mezi opravné prostředky.) Jen pro úplnost systematizace: Pátá část obsahuje ustanovení o nákladech a šestá o právním styku s jinými státy.

III.

Pokud jde o úkoly, jež jsou soudům v civilním procesu vytyčeny, a zásady, jimiž je civilní proces v NDR ovládán, jsou pochopitelně stejné jako v jiných socialistických právních řádech, jen v jednotlivostech se shledáváme se zajímavými odchylkami od našeho procesu.

²⁾ Např. Hans-Joachim Heusingera, zástupce předsedy ministerské rady a ministra spravedlnosti.

³⁾ Přitom v teorii (srov. Herbert Kietz: Zu einigen theoretischen Grundfragen der neuen ZPO der DDR — Staat u. Recht 1/76) je sporný charakter obecného řízení charakterizován těmito znaky: Bez pomoci soudu nelze konflikt odstranit a odporující si zájmy jsou jen partiální, nikoliv obecné povahy. Proto zvláštní řízení je namísto jen v případech, kdy skutkový stav se týká jen právní pozice jednotlivého občana, nikoliv vztahů mezi občany. Proto také je nutný i jiný způsob styku soudce s účastníkem.

⁴⁾ Srov. Gerhard Krüger: Die Einleitung des Verfahrens vor dem Kreisgericht in Zivil-, Familien- und Arbeitsrechtssachen, Neue Justiz 19/75.

Úkoly soudů jsou v § 2 stanoveny v podstatě shodně jako u nás. Navíc je soudům uložena odpovědnost za výkon rozhodnutí, což ovšem neznamená, že by se výkon měl nebo směl provádět bez návrhu stran nebo státního zástupce (viz níže).

Mezi zásadami civilního procesu přední místo zaujímá zásada materiální pravdy (i v civilně procesní teorii označovaná jako zásada objektivní pravdy) a z ní vyplývající povinnost dotazovací, vysvětlovací a poučovací, a to bez jakýchkoliv výjimek. S pouhým zpravidpodobněním se zákon spokojuje (vedle podmínek prozatímního nařízení — našeho předběžného opatření) při vydání soudního platebního příkazu (§ 14) pokud jde o tvrzení, že dlužník, byv vyzván k placení, neměl proti nároku námitek. Naproti tomu pokud jde o oprávněnost nároku platebním příkazem uplatněného, upouští ZPO — stejně jako náš OSŘ — od požadavku zjišťování objektivní pravdy, považuje za dostatečnou ochranu dlužníka možnost podání námitek, v kterémž případě se s platebním příkazem naloží jako se žalobou (§ 15 odst. 2). Pozoruhodné je, že vědomě nepravdivá výpověď strany složená jako důkazní prostředek je stíhána trestní sankcí (§ 230 St. G. B.). Strany ovšem mohou výpověď odeprít, nehledě k tomu, že tento důkazní prostředek je pouze subsidiární, neboť výslech jednoho nebo obou procesních stran může být nařízen jen v případě, že skutkový stav nelze osvětlit jiným způsobem (§ 62).

V souvislosti se zásadou objektivní pravdy je snad vhodné se zmínit o ustanovení § 28 odst. 3, podle něhož soud může usnesením zamítnout žalobu již ve stadiu přípravy jednání, tj. již před ústním jednáním, event. ještě před doručením žaloby, jestliže žaloba je na základě vyličeného skutkového stavu zřejmě bezdůvodná a dále o ustanovení § 31 odst. 2, podle něhož může být usnesením jako nepřipustná zamítnuta žaloba, jsou-li předpoklady prvního odstavce tohoto ustanovení (č. 1 až 7, v podstatě nedostatek našich procesních podmínek). Toto ustanovení je diktováno nepochybně zásadou hospodárnosti a lze je akceptovat i proto, že soud má v obou případech se pokusit o odstranění uvedených nedostatků, nehledě k tomu, že žalobce má proti zamítnutí žaloby stížnost (§ 158).

Ani neúčast některé ze stran nemá význam pro povinnost soudu zjistit skutečný stav, ZPO nezná na rozdíl např. od polského Kodeksu postępowania cywilnego — kontumační rozsudek, nýbrž naopak předepsáním zvláštního postupu pro případ zmeškání jednak žalobce, jednak žalovaného při ústním jednání (§§ 66 a 67) pamatuje na to, aby jejich neúčast pokud možno minimálně bránila zjištění skutečného stavu a správnosti rozhodnutí.

Zásada dispoziční je — i se svými výjimkami ve prospěch zásady oficity — výrazem skutečnosti, že předmětem civilního řízení jsou hlavně právní vztahy vyplývající z civilního, rodinného a pracovního práva a spočívající sice na vlastní odpovědnosti stran, ale účinkující za speciální státní pomoci a vedení.⁵⁾

⁵⁾ Srov. Herbert Kietz v článku cit. v pozn. 3.

Jako bezvýjimečné pravidlo se uplatňuje tato zásada, pokud jde o zahájení řízení, což třeba vyvodit z toho, že zákon o jiném způsobu zahájení řízení než na základě žaloby nebo návrhu se nezmiňuje (§ 3 odst. 1 a § 8). To platí i pro řízení, jež jsou označována (viz shora) jako nesporná (např. prohlášení za mrtvého a zbavení svéprávnosti). Zpravidla jsou procesními stranami oprávněnými k zahájení řízení občané a právnické osoby. Dále jimi mohou být osoby, které byly příslušnými státními orgány pověřeny k zastupování cizích zájmů ve vlastní odpovědnosti, a státní zástupce, ovšem jen pokud tak je stanoveno v právních předpisech (§ 9 odst. 1 a § 7), např. při popírání otcovství (§ 11 odst. 3), při poddlužnické žalobě, je-li poddlužníkem podnik (§ 111 odst. 2), v řízení o prohlášení za mrtvého (§ 136 odst. 1) nebo o zbavení svéprávnosti (§ 140 odst. 1).

Nový ZPO však podle ustanovení § 35 odst. 1 dovoluje přibrání další strany do řízení v případě, že to navrhla procesní strana, pro níž vzniknou proti třetí osobě v případě nepříznivého výsledku nároky. Pak může být v řízení rozhodnuto i o právních vztazích mezi touto třetí osobou a stranou. Toto ustanovení činí postradatelným ustanovení o vedlejší intervenci.

Ustanovení druhého odstavce téhož paragrafu převzalo již osvědčené ustanovení, podle něhož do paternitního sporu může na návrh žalobců být do řízení přibrán jiný muž, jsou-li podklady pro závěr, že jeho otcovství je pravděpodobnější než otcovství žalovaného.

Jinak platí zásada dispozice stran jak co do řízení, tak co do předmětu řízení v podstatě podobně jako u nás. Pokud jde o zpětvzetí žaloby, je jeho účinnost do značné míry omezena stanoviskem žalovaného a v některých případech i státního zástupce (§ 30). Soudní dohoda (smír) nepotřebuje zvláštního formálního schválení soudem, stává se podkladem pro výkon rozhodnutí tím, že byla pojata do protokolu, což předpokládá, že je v souladu se zásadami socialistického práva (§ 46 odst. 1 a § 88 odst. 1 č. 1). Strany mají právo dohodu do 2 týdnů po protokolaci odvolat, kteréhož práva se však mohou vzdát (§ 46 odst. 3).

Podstatný rozdíl oproti našemu procesu je však v tom, že zákon nepřipouští, aby soud při svém rozhodování vykročil co do předmětu řízení z mezí stanovených návrhy stran (§ 77 odst. 1). Jestliže však byla podána žaloba o rozvod nebo určení neexistence manželství, je třeba provést řízení (a rozhodnout) i o úpravě rodičovských práv k výchově nezletilých dětí a o jejich výživě (§ 13 odst. 1).

Zásada projednací je pojata zásadně v podstatě jako u nás, neboť na rozdíl od buržoazních právních řádů je chápána jako součinnost a spolupůsobení stran a soudu (§ 3 odst. 1, 2).

Také zásada veřejnosti se uplatňuje v podstatě ve stejném rozsahu a formách i se stejným zaměřením jako u nás, takže stačí se zmínit o omezení přístupu veřejnosti v řízení o zbavení svéprávnosti (§ 142 odst. 1).

Velkou pozornost věnuje zákon aktivní účasti společnosti, přičemž sleduje v podstatě stejný cíl jako náš OSŘ pokud se týká zákona o organizaci soudů. Zvlášť je zdůrazněna obecně i povinnost soudů ke spolupráci s místními lidovými zastupitelstvy a jinými orgány (§ 6).

IV.

K projednávání a rozhodování civilních věcí v první stolici je příslušný krajský soud (Kreisgericht). Výjimečně však se stane v první stolici příslušným okresní soud (Bezirksgericht) v případě, že okresní státní zástupce to navrhne nebo jestliže předseda okresního soudu (Direktor) tomuto soudu věc přikáže (§ 26 odst. 2).

Místní příslušnost je upravena v podstatě podle stejných zásad jako u nás, neboť zákon vedle obecné příslušnosti (§ 20 odst. 1), určované místem bydliště nebo pobytu žalovaného, zná i příslušnost na výběr danou (§ 20 odst. 2) a výlučnou (§ 22). Z posléze jmenované je zajímavá příslušnost pro spory o náhradu škod způsobených znečištěním vod.

Ustanovením § 20 odst. 4 je připuštěna prorogace jiného krajského soudu.

Není-li dovolaný soud příslušný, je žalobu usnesením jako nepřipustnou zamítnout (§ 31 odst. 2).

Dokazování je upraveno v podstatě shodně jako u nás s tím rozdílem, že přípustné důkazní prostředky jsou vypočteny v § 53 taxativně a že jako prostředek zpravděpodobnění (učinění věrohodným) je obecně připuštěno zvláštní písemné nebo protokolární ujištění o pravdivosti tvrzení (asi naše čestné nebo místopřísežné prohlášení) (§ 53 odst. 2).

Bylo již řečeno, že důkaz výsledkem stran má povahu subsidiární a že křivá výpověď je stíhána trestní sankcí (§ 62, § 57).

Zatímco podle našeho OSŘ je možné nařídít nucené vyšetření ve zdravotnickém zařízení jen v řízení o způsobilosti k právním úkonům (§ 187 odst. 3), připouští to § 61 odst. 3 ZPO i mimo řízení o zbavení svéprávnosti.

Také co do rozhodnutí jsou obě srovnávané zákonné úpravy v podstatě shodné, zejména co do forem rozhodnutí, třídění podle toho, jak rozhodnutí vyčerpává předmět řízení (rozsudek částečný a mezitímní, tj. co do základu). Významnější odchylky jsou v tom směru, že v případě určité pasivity žalovaného může soud upustit od písemného odůvodnění rozsudku a zejména v tom, že se může vyloučit veřejnost při vyhlašování odůvodnění rozsudku, jestliže jsou dány předpoklady pro vyloučení veřejnosti z jednání (§ 81 odst. 2 věta 4).

Právní moc rozsudku je jak po formálně, tak materiálněprávní stránce upravena jako u nás.

V.

Jako řízení o opravných prostředcích je označeno v ZPO jen řízení o opravných prostředcích řádných, i když podle našeho pojetí je jím nepochybně i řízení o opravných prostředcích mimořádných, jimiž jsou kasace a obnova řízení. Řádné opravné prostředky jsou tři: Odvolání, protest a stížnost, ve skutečnosti ovšem se redukuji na dva, neboť první dva se

liší při obsahové totožnosti jen svým pojmenováním (§ 149 odst. 2) rozdílným podle toho, zda jej podává procesní strana (odvolání — § 148), nebo státní zástupce (protest — § 149 odst. 1), přičemž jak odvolání, tak protest směřují proti rozsudku, kdežto stížnost proti usnesení (§ 158). Opravnou stolicí je normálně okresní soud, v případě, že mimořádně rozhodoval v první stolici soud okresní, pak je jí Nejvyšší soud.

Odvolací lhůta je 2 týdny. Suspenzivní účinek je upraven v podstatě shodně jako u nás. Řízení je ovládáno principem apelačním s připuštěním novot s podobným omezením, jaké vyplývá z našeho § 213 odst. 3 OSŘ (§ 156 odst. 1 ZPO).

Fiskálním hlediskem je diktováno ustanovení § 157 odst. 2 č. 1, podle něhož může být odvolání usnesením zamítnuto jako nepřipustné, nebyla-li ve lhůtě zaplacená záloha soudních nákladů a dále (odst. 3), je-li zřejmě bezdůvodné. ZPO nemá ustanovení o vázanosti soudu první stolice právním názorem odvolacího soudu v případě zrušení jeho rozhodnutí a nového projednávání.

Stížnost je přípustná proti usnesením soudu, který rozhodoval v první stolici, pokud není zákonem vyloučena, a to ve stejné lhůtě jako odvolání (protest) (§ 158). Autoremerdura je přípustná za stejných podmínek jako u nás (§ 195 odst. 1).

V kasaci (§ 160–162) má ZPO opravný prostředek proti pravomocnému rozhodnutí podobného charakteru jako naše stížnost pro porušení zákona. Legitimován k návrhu na kasaci je však vedle generálního státního zástupce také prezident Nejvyššího soudu (nikoliv i ministr spravedlnosti) a dále i okresní státní zástupce nebo ředitel (Direktor) okresního soudu. V prvním případě rozhoduje o kasaci Nejvyšší soud, ve druhém okresní soud.

Napadat lze nejen rozsudek (popř. smír), ale i jeho odůvodnění, patrně i samostatně, a sice rozsudek pro porušení práva a odůvodnění pro hrubou nesprávnost.

Lhůta k podání kasačního návrhu činí jeden rok od právní moci (§ 160).

V řízení o kasačním návrhu je zajištěna možnost větší účasti stran než u nás, a připuštěno, byť i omezené, doplňující důkazní řízení (§ 161).

V rozhodnutí může soud z podnětu některé procesní strany dřívějšího řízení uložit vrácení plnění poskytnutého podle napadeného rozhodnutí, když byl dal protistraně příležitost k zaujetí stanoviska.

Obnova řízení je přípustná ze shodných důvodů jako naše a vyloučena ve stejných případech. Subjektivní lhůta k podání je shodná s naší tříměsíční lhůtou, zatímco lhůta objektivní je 10 let. Zato ZPO nezná případy, kdy by tato objektivní lhůta neplatila.

Na rozdíl od naší úpravy rozhoduje o žalobě a obnově řízení soud, který ve věci naposled rozhodl. K podání žaloby je oprávněn kromě procesní strany i státní zástupce.

Ustanovení o výkonu rozhodnutí (*Vollstreckung*) — v poměru k ostatním velmi podrobná — jsou ovládána celkem shodnými zásadami jako korespondující ustanovení našeho OSŘ. Dávají stejně přednost dobrovolnému plnění povinného a apeluji jak na něho s odvoláním na zásady socialistické morálky, tak na soud i jiné na výkonu zúčastněné nebo zainteresované orgány, organizace i jiné subjekty, aby učinily vše pro splnění povinností plynoucích z odpovědnosti za výkon rozhodnutí uložené soudům již v základních ustanoveních (§ 7 odst. 2 věta 2).

Přitom na jedné straně povinný má být chráněn před neoprávněnými tvrdostmi a újmami, např. stanovením nezabavitelných příjmů, a to v pestřejším výběru než u nás (§ 98) nebo stanovením výkonem nepostižitelných předmětů (§ 118/2), ale i jinými prostředky našemu OSŘ neznámými, jako je např. možnost snížení zabavitelné částky pracovního nebo jiného příjmu (§ 107 odst. 1) nebo povolení splátek (§ 122/3) nebo minimální cena při prodeji věci (§ 122 odst. 1). Na straně druhé respektuje zákon stejně jako u nás i oprávněné zájmy věřitele, vycházejí dlužníkovi vstříc jen v případech, kde toho zaslouží a je to i pro věřitele přijatelné. Tak dovoluje (§ 107/2) za předpokladu, že to neznamena neoprávněnou tvrdost pro dlužníka, zvýšení zabavitelné částky při zabavení pohledávky. Ustanovením o předběžném zastavení řízení pamatuje zákon na ochranu dlužníka manžela v případě postižení společného majetku manželů, jemuž se ovšem může věřitel bránit odporem, o němž rozhoduje komora pro rodinné věci (§ 132/1). Pokud jde o pořadí při uspokojování věřitelů, platí jako pravidlo *prior tempore, potior iure*, mezi přednostními nároky se však vyskytuje i nárok na nájemné z bytu (§ 105 a 125).

Odchylně od našeho práva je řešena ochrana dlužníka v případě postižení pracovního příjmu, který podobně jako u nás nejen představuje nejčastější předmět uspokojení peněžitého nároku, ale s nímž i zákon v prvé řadě k tomuto účelu počítá (§ 86/4).

Postup je odchylný podle toho, provádí-li se výkon pro některé opakující se platební nároky (§ 101) či pro nároky jiné. V prvním případě se po odečtení částek vypočtených v § 98 (např. prémie, odměny, podpory, příspěvky na sociální pojištění aj.) zadrží z měsíčního pracovního příjmu dlužníka a vyplatí věřiteli v plné výši nároky na pravidelně měsíčně se opěťující platby z důvodů nákladů na udržování rodiny a domácnosti a nájemného za byt. Totéž platí o soudně stanovených měsíčních splátkách k uspokojení vykonatelných nároků a o peněžitém nároku nepřevyšujícím 5 % čistých měsíčních příjmů dlužníkových. Není-li nedoplateků a je-li u dlužníka záruka za pravidelné a přesné plnění běžných částek, sekretář po vyjádření věřitele zabavení zruší (§ 101).

V případě zabavení jiných (tj. než v § 101 uvedených nároků) tvoří čistý průměrný měsíční příjem vypočtený podle pracovních předpisů základ pro výpočet zabavitelné částky. Z něho se nejprve srazí 200 M a dále 50 M pro každou osobu, již dlužník poskytuje při plnění zákonné povinnosti výživu

nebo již vydrží. Vede-li se výkon pro nároky této osoby, pak se sráží zabavovaná měsíční částka. Polovina takto zbývající části průměru čistého výdělku tvoří zabavenou měsíční částku (§ 102).

Občanské právo NDR má nám neznámý institut⁶⁾ promlčení výkonu rozhodnutí (Vollstreckungsverjährung), zakotvený v hmotněprávním kodexu civilního práva (§ 480 ZGB). Podle citovaného ustanovení činí lhůta, v níž lze podat návrh na výkon soudně zjištěného nebo za vykonatelný prohlášeného nároku 10 let, při opětujících se plněních 4 roky. Soud může ze závažných důvodů výkon provést i po uplynutí lhůty. Promlčení výkonu zkoumá sekretář (náš tajemník) ex officio, pokud nebyl výkon připuštěn soudem.

Sekretář má i jinak v první řadě odpovědnost za výkon rozhodnutí, neboť soudce, popř. komora (senát) rozhodují jen výjimečně v případech v zákoně stanovených (např. při výkonu proti národnímu podniku) (§ 87 odst. 1), o předvedení dlužníka (§ 95 odst. 2, 4), o zabavení věci u třetí osoby, která není ochotna ji vydat (§ 119 odst. 5), o žalobě na nepřipustnost výkonu pro zánik nároku nebo v důsledku práva třetí osoby nepřipouštějícího výkon (§ 133 odst. 1 č. 1, 2).

Proti usnesením vydaným sekretářem je přípustná stížnost k okresnímu soudu, který může výkon předběžně zastavit. Jsou-li vzneseny námitky proti opatření, proti němuž není stížnost přípustná, rozhodne o nich sekretář usnesením (§ 135).

Za zmínku ještě stojí, že Zivilprozessordnung nezná institut předběžné vykonatelnosti s výjimkou prozatímního nařízení (§ 90 odst. 1 věta 2). Nebyla také převzata úprava počítající s účelností momentu překvapení dlužníka při povolení zabavení věci, naopak lze dlužníku uložit, aby předložil seznam jmění s ujištěním o správnosti údajů. Vědomě falešné údaje podléhají trestním následkům (§ 95 odst. 1).

Výkon na pozemky, budovy a lodě je upraven mimo ZPO zvláštními předpisy právě tak jako likvidace majetku (§§ 126 a 125).

VII.

I když ZPO platí pro postup soudu i pokud jde o věci rodinné a pracovní, je snad vhodné pojednat zvlášť o odchylkách v těchto věcech. (Do doby, než vstoupil v platnost ZPO, platil zvláštní procesní řád pro věci rodinné z r. 1966 a pracovní z r. 1961.)

Z rodinných věcí je věnována zvláštní pozornost žalobám o rozvod. Jako u nás je snahou zákonodárce rozvodům předcházet. Je proto smířčí řízení,

⁶⁾ Stejnou povahu mělo ustanovení § 575 odst. 3 civ. soudního řádu platného na území Čech a Moravy do 31. 12. 1950, podle něhož exekuční tituly znějící na vyklizení najatého předmětu pozbývaly platnosti, nebyla-li do 14 dnů, od uplynutí lhůty stanovené k vyklizení, navržena exekuce.

tvorící samostatný díl vedle eventuálního řízení sporného, pravidlem, takže soud od něho může upustit jen v případech v zákoně uvedených (§§ 48 a 50) (mezi jiným i v případě souhlasného návrhu bezdětných manželů). Za účelem usmíření může řízení jednou přerušit nejdéle na dobu jednoho roku s tím, že zastaví řízení, nenavrhnou-li manželé do měsíce po uplynutí lhůty, na níž bylo řízení přerušeno, pokračování, nebo jestliže oznámí, že se usmířili (§ 49). Sporné řízení má jen výjimečně navazovat bezprostředně na řízení smírcí.

Se žalobou o rozvod nebo o neplatnost manželství lze podle výslovného ustanovení (§ 13) na návrh procesních stran spojit řízení o výživě manžela po rozvodu, dále o rozdělení společného majetku manželů, o úpravě právních poměrů k bytu manželů a popření otcovství k dítěti v manželství narozenému (§ 13 odst. 1 a 2).

Řízení o nároku na výživné lze přerušit i z toho důvodu, že k výživě povinný není přechodně schopen plnit (§ 71 odst. 2 č. 3).

Byla již zmínka o tom, že v řízení o zjištění otcovství může být k návrhu žalovaného přibrán do řízení muž, jehož otcovství se jeví pravděpodobnější (§ 35). Podle § 80 má se v tom případě rozsudek vyslovit o otcovství obou mužů.

V některých směrech odchýlně od naší úpravy a poměrně složité je v rodinných věcech řešena otázka příslušnosti, zřejmě ve snaze usnadnit stranám poskytnutí soudní ochrany, čehož výrazem je i přípustnost prorogace a možnost volby soudu (§ 24 a § 20 odst. 3 a 4).

VIII.

Také pro řízení v pracovních věcech platil do 31. 12. 1975 zvláštní pracovní soudní řád (tento z r. 1961). V platném ZPO je ještě víc zdůrazněna úloha odborů a společenských soudů. V prvním směru lze odkázat např. na ustanovení § 32 odst. 3, podle něhož má být o každém roku v pracovní věci zpraven příslušný přednosta FDGB (Freier Deutscher Gewerksschaftsbund). Druhý moment došel výrazu v § 31 odst. 1 č. 4, podle něhož soud nesmí projednávat a rozhodnout pracovněprávní věc, jestliže dosud nerozhodla konfliktní komise, pokud nemohl být dovolán přímo soud. Rozhodnutí konfliktní komise, byl-li proti němu podán odpor, přezkoumává krajský soud, který buď odpor jako neodůvodněný zamítne, nebo shledá-li jej důvodným, usnesení komise zruší a sám rozhodne. Přímá změna rozhodnutí není přípustná (§ 10 odst. 1 č. 5).

Rozhodnutí konfliktní komise je exekucním titulem jen za podmínky, že soud je prohlásil za vykonatelné (§ 88 odst. 1 č. 2).

Pracovník je v pracovních sporech, v nichž jinak každá procesní strana nese své mimořádné náklady, zvýhodněn v tom směru, že podlehl-li podnik byt i jen částečně, hradí mu podnik náhrady včetně právního zastoupení (§ 174 odst. 1 č. 4).

Srovnáváme-li nový zákon o státním notářství — *Notářský zákon Německé demokratické republiky* (Gesetz über das Staatliche Notariat — Notariatsgesetz) z 5. 2. 1976, Gesetzblatt der DDR, díl I, Nr. 6, a náš zákon o státním notářství a o řízení před státním notářstvím (notářský řád) ze 4. 12. 1963 č. 95 Sb. z. a nař., budeme v první řadě přirozeně sledovat základní zásady zákonných úprav týkající se jak řízení samého, tak i orgánu, před nímž se toto řízení provádí.

Myslím, že nebude ke škodě věci přihlídnout, kde to bude na místě, i k některým vlivům, které se projeví v poslední zákonné úpravě notářského řízení v NDR působením nedávné úpravy stejného předmětu v SSSR (Svazový zák. o st. notářství, Vědomosti Věrchov. Sověta SSSR 1973, č. 30).

Co se orgánů týká, jsou to jak u nás, tak v NDR orgány státní, jak již z jejich názvu plyne, a sice orgány výlučně se zabývající činností zákonem jim svěřenou a pro ně typickou. Již zde možno podotknout, že to nelze říci o notariátě sovětském, kde především sovětské zákonodárství má pro orgány státního notariátu označení „kontory“ (naše kanceláře). Závažnější ovšem je, že notářskou činnost nebo některý její úsek vykonávají v SSSR i jiné orgány vedle činnosti jim speciálně svěřené, zejména výkonné výbory zástupců pracujících (u nás jen výjimečně a v méně závažných věcech, zejména takových, pro něž není nezbytná právní kvalifikace, mohou fungovat také jiné orgány, např. národní výbory při ověřování). Důvod takové úpravy je zřejmě dán zejména rozsáhlostí územní a velkými vzdálenostmi. V sovětské teorii⁷⁾ jsou státní notářství označována jako orgány státní správy.

Notářský zákon NDR označuje státní notářství jako orgány socialistického státu (§ 1), aniž se blíže zmiňuje o jejich postavení v soustavě orgánů socialistického státu. Knodel-Krone⁸⁾ mluví o samostatných státních orgánech, aniž uvádí, zda tí mmíní jejich nezávislost.⁹⁾

Vnitřní organizace jednotlivých státních notářství v NDR je v podstatě shodná s naší. V čele stojí vedoucí státní notář — Leiter (§ 5), který zajišťuje a kontroluje přesné a společensky účinné provádění úkolů státnímu notářství svěřených, zejména pokud jde o politické i odborné vedení svých spolupracovníků, jimiž jsou ostatní notáři. Zákon vytyčuje jako zásadu pro řízení práce státního notářství „Einzelleitung und kollektive Beratung“, čímž se zřejmě rozumí opak kolegiálního rozhodování (tedy obdoba rozho-

⁷⁾ Viz dílo cit. v pozn. 1.

⁸⁾ V článku Grundsatzbestimmungen und Verfahrensregelungen für das Staatliche Notariat, Neue Justiz 6/1976.

⁹⁾ K otázce nezávislosti našich st. notářství srovnej článek Hrdličkův K otázce postavení st. notářů v časopise Právník 5/1976, kde je i zmínka o stanovisku sovětské právní teorie.

dování samosoudcovského, přičemž se však využívá výhod kolektivních porad).

Jak patrně, nejsou státními notářství v NDR notářskou činností pověřeny jiné osoby než vedoucí notář a notáři na rozdíl od naší úpravy, podle níž může ministerstvo spravedlnosti stanovit, že některé jednodušší úkony mohou vykonávat notářští čekatelé a jiní pracovníci státních notářství. Zato však podle prvního prováděcího nařízení k notářskému zákonu z 5. 2. 1976 mohou být ustanoveni tzv. Einzelnotare pro provádění osvědčení a ověřování, pokud k těmto činnostem je podle tohoto zákona povoláno státní notářství.

Sluší dodat, že vnitřní organizace notářských kanceláří v Sovětském svazu je shodná, až na to, že počítá i s funkcí náměstka vedoucího notáře.

Ustanovení notářem a odvolání z funkce svěřuje zákon (§ 6) stejně jako u nás ministru spravedlnosti, jemuž také náleží nejvyšší dohled, a to i pokud jde o zachovávání jednotnosti v rozhodování (§ 4). Předsedové okresních soudů (tj. našich krajských soudů) uskutečňují pak dohled bezprostřední.

Předpoklady pro ustanovení notářem jsou v NDR i u nás v základních rysech shodné, ovšem s některými odchylkami, které stojí za zmínku. Tak se tam i zde požaduje, vedle státního občanství, oddanost socialistickému zřízení a občanská bezúhonnost (die dem Volk und seinem sozialistischen Staat treu ergeben sind, Charakterfestigkeit und Lebenserfahrung besitzen). Zatímco pokud jde o odbornou kvalifikaci je tato podmínka u nás stanovena (snad přesněji) tak, že se vyžaduje ukončené vysokoškolské právnické vzdělání, jehož nedostatek může sice ministr spravedlnosti prominout, které však musí být v stanovené lhůtě doplněno, zákon NDR naproti tomu požaduje nutné odborné znalosti na studijním právnickém ústavu pro to určeném, přičemž o možném prominutí (byť i než dočasném) zákon nemluví. Není také ustanovení o odborné kvalifikaci u tzv. Einzelnotare ani v cit. nařízení o těchto pracovnících.

V Sovětském svazu mohou být do funkce státního notáře ustanoveni jen občané s vyšším právnickým vzděláním (s určitými výjimkami).

Povinnosti notáře jsou v NDR stanoveny jednak ve zvláštních ustanoveních notářského zákona týkajících se těchto povinností, jednak plynou z ustanovení §§ 1 a 2 obsažených v prvním dílu označeném jako Základní ustanovení, která pojednávají o postavení, úkolech a cíli jejich činnosti, na něž § 7 odkazuje, když notáři ukládá zasazovat se o plnění úkolů státního notářství. Porovnáváme-li toto ustanovení s naším notářským řádem a zejména s jeho důvodovou zprávou, zjišťujeme, že úkoly a cíle podle obou zákonů jsou v podstatě shodné.

Je to v prvé řadě uplatňování a rozvíjení socialistického společenského řádu, pomoc při upevňování socialistických společenských vztahů, ochrana práv občanů i organizací, ochrana socialistického vlastnictví, to vše při zachovávání socialistické zákonnosti s konečným cílem provádění politiky socialistického státu zaměřené na další rozvoj socialistické společnosti a trvalého zvyšování materiální i kulturní úrovně lidu.

Usilují o to poučováním občanů i organizací o jejich právech i povinnostech a jich vysvětlováním a stejně i cílevědomou komunistickou výchovou a prosazováním státního a právního vědomí.

Souhlasně je zdůrazňována i spolupráce s místními lidovými zastupitelstvy, jinými státními orgány, společenskými organizacemi a výbory Národní fronty NDR (§ 3).

Ke zvláštní povinnosti notáře (i ostatních spolupracovníků) patří povinnost mlčenlivosti o věcech, jež jim byly svěřeny nebo o nichž se dověděli ve své úřední činnosti (§ 8). Této povinnosti může být notář zproštěn osobou, v jejímž zájmu je stanovena. Zemřela-li, je-li neznámá nebo neznámého pobytu, může notáře zprostit povinnosti k mlčenlivosti předseda okresního (našeho krajského) soudu (Direktor des Bezirksgerichtes). (V Sovětském svazu je výslovně stanovena i odpovědnost za porušení tajnosti.)

K povinnostem státního notáře patří konečně i povinnost působit na odstranění porušení zákona, které zjistil při výkonu své činnosti (§ 3 odst. 3). Podobnou povinnost záležející v upozornění má i naše státní notářství vůči organizaci ohledně nedostatků, jež vedly nebo mohly vést k ohrožení nebo porušení práv a které u ní zjistilo (§ 4 odst. 3 NŘ). (Shodně čl. 19 Zákona o notariátě SSSR.)

Územní organizace státního notářství je shodná s územní organizací správních krajů (našich okresů), přičemž ministr spravedlnosti může nařídít, aby pro několik krajů bylo zřízeno jedno notářství § 4 odst. 2. U nás naproti tomu může ministerstvo spravedlnosti nařídít, aby věci určitého druhu z obvodu několika státních notářství vyřizovalo jedno z nich (§ 5 odst. 2 NŘ). I když v ustanovení o spolupráci není na rozdíl od našeho not. řádu zmínky o soudech a prokurátorech vztahuje se nepochybně i na ně jako „ostatní státní orgány“.

II.

Vedle již citovaných ustanovení pojednávajících o úkolech a cílech řízení vytyčuje notářský zákon NDR zásady týkající se samotného řízení ve svém díle druhém označeném jako Řízení, a sice v § 9 oddílu 1. I tu setkáváme se jako u nás především se zásadou materiální pravdy při zjišťování rozhodných skutečností spojenou se zásadou rychlosti a hospodárnosti (konzentriert und zügig) a povinnosti vysvětlovat účastníkům jejich práva a povinnosti a podporovat je při jejich poznávání, při čemž účastníci mají zejména při objasňování skutkového stavu nejen oprávnění, ale i povinnost na řízení se účastnit. Rozhodnutí má přirozeně odpovídat právním předpisům.

Poněvadž notářský zákon NDR nemá ustanovení obdobné našemu § 25 NŘ, jež by tak rozsáhle a pružně umožňovalo analogické použití občanského soudního řádu, dává notářský zákon notářství speciální právo vyslyšet svědky, provádět dobrozdání a šetření a ověřovat skutečnosti. Obdobné použití civilního procesního řádu (CPO) předpisuje not. zákon

v řízení jen pro výslech svědků a znalců, pro doručování a veřejná oznámení, jakož i pro osvobození od následků zmeškání lhůty. Odkaz na obdobné použití CPO má dále i ustanovení § 42, pokud jde o právní styk s jinými státy.

Zatímco u nás máme pro jednotlivé druhy věci, které patří do pravomoci státního notářství upravenou místní příslušnost odděleně a rozdílně, shrnuje notářský zákon NDR ustanovení o této věci do jednoho paragrafu (§ 10) 1. oddílu druhého dílu. V podstatě je úprava zásadně shodná s našimi ustanoveními. V dědických věcech podle posledního bydliště zůstavitele, v poručenských a opatrovnických věcech podle bydliště poručenice nebo opatrovnice, opatrovnických věcech občana neznámého pobytu, stejně jako pro účastníka neznámého nebo nejistého, podle místa, v němž došlo k potřebě péče, v řízení o zrušení osvojení podle bydliště osvojeného a ve věcech úschovy podle místa, kde mělo být plněno a je-li toto mimo NDR, podle bydliště dlužníka.

Každé státní notářství je příslušné pro ověřování a osvědčování, pro úschovu testamentu stejně jako pro opatření k zajištění pozůstalosti.

Zvláštní příslušnost je propůjčena státnímu notářství v Berlíně.

Pozoruhodné je oprávnění dané orgánům pověřeným dohledem nad státními notářstvími (tj. ministerstvo spravedlnosti a předsedové okresních soudů [Bezirksgerichte]) stanovit v jednotlivých případech odchýlnou příslušnost.

Zatímco náš notářský řád obsahuje o rozhodnutí v obecné části řadu poměrně obsáhlých ustanovení (§ 17 až 20), omezuje se notářský zákon na 2 stručné paragrafy (13 a 14), z nichž první stanoví, že rozhodnutí vydává a podpisuje notář a je-li proti němu přípustná stížnost vázaná lhůtou (viz dále), doručuje se tomu, jehož se týká, s poučením. Podle § 14 může notářství vydávat vyhotovení rozhodnutí, jež jsou v právním styku postavena na úroveň originálu.

Notářský zákon NDR nemá ustanovení obdobných našemu částečnému rozhodnutí, ani nerozlišuje mezi rozhodnutím o věci samé a o jejích otázkách, nemá ustanovení o odůvodnění a vyhlášení rozhodnutí a o možnosti vydat rozhodnutí pouhým zkráceným záznamem. Chybí také ustanovení o vázanosti státního notářství vydaným rozhodnutím. Notářský zákon NDR také nemá v obecných ustanoveních předepsán postup předvídaný v § 18 našeho NR, kteréž ustanovení dalo podnět k četným pochybnostem,¹⁰⁾ i když připouští v dědickém řízení přerušování řízení před státním notářstvím, je-li u soudu v běhu spor o dědictví (§ 29 odst. 4) a rovněž v řízení o úschovách může státní notářství uložit oprávněnému, aby tvrzené právo na vydání uplatnil během 1 měsíce u soudu, jinak považuje souhlas s vydáním složiteli za udělení (§ 40 odst. 3).

Notářský zákon NDR podobně jako náš notářský řád pamatuje na to,

¹⁰⁾ Viz Hrdlička: K problematice ustanovení § 18 not. řádu, Soc. zákonost 2/1969; Rolko: K problematice § 18 notářského poriadku, Soc. zákonost 5/1966; Brandeis: Ještě k ustanovení § 18 not. řádu, Soc. zákonost 2/1969.

aby nebyla dotčena nebo zpochybněna notářova nestrannost a stanoví proto jednak, v kterých případech je notář z jednání vyloučen a kdy může být účastníkem odmítnut pro oprávněné pochybnosti o jeho nepředpojatosti (§ 15). Kdežto náš notářský řád zná jen obecně formulovaný důvod vyloučení, uvádí pro ně zákon NDR pět případů, jež se dají shrnout do obecného důvodu, totiž oprávněné pochybnosti o jeho nepředpojatosti se zřetelem k jeho vztahu k osobám nebo k věci. Zatímco u nás rozhoduje o vyloučení vedoucí státní notář nebo jde-li o něho předseda krajského soudu, rozhoduje v NDR v případě, že notář nesouhlasí, jeho služebně představený.

V notářském zákoně NDR nenalézáme obdobného ustanovení jako je ustanovení § 13 našeho NR, připouštějící výjimečně veřejnost jednání před státním notářstvím, z čehož plyne, že řízení je tam vždy neveřejné.

Opravné řízení je v některých závažných bodech upraveno odchylně od našeho. Jistě méně významné je to, že jediný řádný opravný prostředek (§ 16) se nazývá stížností (Beschwerde) a nikoliv odvolání jako u nás podle CPO (Berufung) — vždyť se projednává podobně jako naše odvolání. V některých případech zákon (stejně jako u nás) tento opravný prostředek vylučuje. Zvláštnost, již zmíněná je především v tom, že v případech zákonem stanovených je stížnost vázána lhůtou 2 týdnů od doručení rozhodnutí, kdežto ve všech jiných případech není lhůtou vázána. Tato úprava je v literatuře odůvodňována úvahou, že okruh dotčených osob není vždy hned znám.¹¹⁾ Výjimečné případy, kdy stížnost je podle zákona vázána lhůtou, budou zmíněny při výkladu zvláštních ustanovení. Podává se písemně nebo do protokolu u soudu, jehož rozhodnutí je napadeno a pokud je vázáno lhůtou, má odkladný účinek.

Notářský zákon zná tzv. autoremeduru, kterou připouští bez výslovných výhrad stanovených naším notářským řádem (rozhodnutí se týká jediné stěžovatele a může-li odvolání zcela vyhovět). Nehodlá-li vyhovět, má stížnost předložit Kreisgerichtu (našemu okresnímu soudu), tedy nikoliv jako u nás krajskému soudu (Bezirksgerichtu). O stížnosti rozhoduje krajský soud usnesením, přičemž může případně dalším účastníkům dát příležitost k zaujetí stanoviska.

Soud může napadené rozhodnutí zrušit, změnit nebo stížnost odmítnout.

Na této úpravě je pozoruhodné, že zatímco dohled nad činností státního notářství svěřuje zákon soudu v hierarchii soudů vyššímu, tj. okresnímu (§ 4 odst. 3), dozor tzn. přezkum správnosti konkrétního rozhodování vykonává soud, který je v soustavě soudů na stupni nižším (krajský), než soud při výkonu dohledu. Nás tato skutečnost překvapuje tím spíše, že od stejné úpravy, která u nás přechodně platila, bylo upuštěno, protože se neosvědčila.

11) Rosemarie Kreissel: Notarietgesetz, der Schöffe 5/76.

V dalších oddílech druhého dílu (2–5) má notářský zákon NDR ustanovení o ověřování a osvědčování, testamentárních a dědických záležitostech, poručenství, opatrovnictví a zrušení osvojení a o úschovách.

Osvědčovací činnost státního notářství je v NDR velmi významná. Uvědomíme si to zejména v důsledku faktu, že právní řád NDR nezná institut registrace, s níž jsou u nás spojeny velmi závažné hmotněprávní účinky. Podle § 18 notářského zákona mají být osvědčeny smlouvy, jednostranné právní úkony, a jiná prohlášení, jakož i zjištění skutečností, je-li to právními předpisy předvídáno anebo je-li věrohodně osvědčen právní zájem na tom. Podklad je tedy dán v hmotném právu zejména občanském zákoníku (Zivilgesetzbuch z 19. VI. 1975 Gesetzblatt I. č. 27). Zákon předpisuje pro osvědčení předpoklady jednak obsahové, jednak formální. V prvním směru (§ 18) ukládá notáři při prohlášeních zjistit skutečnou vůli účastníků a působit k tomu, aby prohlásili svou vůli v souladu se socialistickou zákonností a zásadami socialistické morálky. Má je poučit jak o právních následcích, tak o nutném státním svolení a jejich prohlášení tlumočit způsobem odpovídajícím požadavkům právního styku. Osvědčení nesmí být provedeno, jsou-li tím sledovány cíle odporující zásadám socialistické morálky.

Osvědčení se děje formou zápisu, jehož náležitost stanoví § 19, podle toho, jde-li o osvědčení prohlášení nebo skutečností. Neumí-li účastník číst, je-li slepý, němý nebo hluchý, přibírá se svědek (u nás obsahuje takové ustanovení občanský zákoník — § 20). Na rozdíl od našeho právního řádu připouští notářský zákon NDR vykonatelné prohlášení, které je exekutivním titulem (§ 21). (Podobné ustanovení má sovětský zákon.)

Ověření podpisů, znamení ruky, opisů nebo snímků či otisků se provádí záznamem, pro něž formu předpisuje § 22. Zákaz podle § 18 odst. 3 platí i tu. Zákon prohlašuje v § 23 za neplatná osvědčení a ověření, jichž se zúčastnil notář, svědek nebo tlumočník, který je ze zákona vyloučen nebo došlo-li k porušení donucovacích ustanovení zákona.

Ověření jako předpoklad platnosti právního úkonu vyžadují podle občanského zákoníku (ZGB) prohlášení manžela, že jsou splněny předpoklady, aby nabyvatel pozemku, který za trvání manželství získá z prostředků, jež jsou jeho osobním majetkem a jež jinak se stávají společným majetkem manželů, se stal výlučným vlastníkem (§ 299), dále smlouva k zřízení předkupního práva, § 306 odst. 1, prohlášení o odmítnutí dědictví § 403 odst. 2, dohoda mezi vlastníkem pozemku a věřitelem o hypotéce (§ 453).

Náš notářský řád upravuje přirozeně i institut ověření a osvědčení (§ 100), přičemž zdůrazňuje stejně jako notářský zákon NDR nepřipustnost u listin, jejichž obsah je zřejmě v rozporu s právními předpisy nebo zájmem společnosti. Navíc však má podrobná ustanovení o tzv. notářských zápisech, jež sepisuje účastníkům podle jejich prohlášení o smlouvách, závětech a jiných právních úkonech. Zahrnuje je mezi ostatní činnost státního notářství, již rozumí jinou činností než rozhodovací a do níž patří podle

§ 2 NŘ řízení o dědictví a umořování listin, o registraci právních úkonů, o úschovách a provádění soudem nařízeného výkonu rozhodnutí prodejem nemovitostí. Tolik bylo potřeba uvést k lepšímu porozumění systematické druhé části notářského zákona NDR.

IV.

3. oddíl druhé části notářského zákona NDR stojí pod marginální rubrikou Testamentární a dědické záležitosti. (Korespondující kapitola hmotně-právních ustanovení Občanského zákoníka [ZGB] pojednávající o zákonné a testamentární posloupnosti nese společné označení Dědické právo.) Projednání dědických záležitostí je založeno v NDR na podstatně jiném pojetí než u nás. Zatímco podle našeho právního řádu projednání dědictví je věcí celé společnosti, přičemž státní notářství zahájí řízení i bez návrhu, jakmile se dozví, že někdo zemřel nebo byl prohlášen za mrtvého, je v NDR předpokladem zahájení vlastního pozůstalostního řízení návrh na vydání tzv. listu o dědictví (Erbschein).¹²⁾ Tím podle § 413 Obč. zákoníku listina o dědické dědickém právu a výši jeho podílu. Návrh na vydání listu o dědění mohou podat jen osoby uvedené v § 27, to jest dědici, spoludědici, opatrovník a správce pozůstalosti, vykonavatel poslední vůle nebo věřitel pozůstalosti. Není-li navrhovatelem dědic (např. je-li jím věřitel pozůstalosti) nebo není-li vydání této listiny navrhováno všemi dědici, je třeba v návrhu uvést, že všichni dědici dědictví přijali.

Důležité je, jaké účinky jsou podle hmotného práva s vydáním listiny o dědickém právu spojeny. Podle § 413 odst. 2 obč. zákoníku zakládá toliko domněnku, že osobě v něm uvedené náleží udané dědické právo. Tato domněnka platí za správnou ve prospěch toho, kdo něco z dědictví nabývá od toho, kdo se řečenou listinou vykazuje popřípadě ve prospěch toho, kdo poskytuje plnění na základě práva náležejícího do dědictví. Nemůže se jí dovolávat ten, kdo není v dobré víře.

Zákon stanoví, které údaje musí návrh na vydání zmíněné listiny obsahovat, a kromě údajů identifikační povahy, zejména i právní vztah, který odůvodňuje dědění, zda a které osoby tu jsou nebo byly, jimiž by byl dědic z dědění vyloučen nebo jeho podíl zmenšen, dále zda tu jsou a které testamenty zůstavitele, a zda je v běhu spor o dědictví. Navrhovatel má dokázat listinami správnost svých tvrzení, pokud se týče dokázat, že tu nejsou osoby, jimiž by dědic byl z dědění vyloučen nebo jeho podíl zkrácen. Na důkazu listinami zákon netrvá důsledně a dovoluje upustit i od písemného ujištění o pravdivosti, jestliže navrhovatelem není dědic (§ 28).

Jako zvláštnosti tohoto řízení uvádí zákon (§ 29) povinnost vyslechnout v případě, že jde o vlastnoruční testament (podle § 383 odst. 1 obč. zák. vedle notářského testamentu jediná přípustná forma testamentu) i toho,

¹²⁾ Stejně v SSSR je dědické řízení ovládáno zásadou dispoziční v tom smyslu, že státní notářství jedná z vlastní iniciativy jen v případech, kdy to zákon stanoví.

kdo by v případě neplatnosti testamentu byl dědicem. Podle zákona je možná také veřejná výzva státního notářství k ohlášení dědických práv s důsledky, že k dědickému právu se nepřihlédne, jestliže ve stanovené lhůtě nebude ohlášeno.

Brání-li vydání listiny o dědictví nějaké překážky, stanoví státní notářství přiměřenou lhůtu k jejich odstranění. Nestane-li se tak, zamítne usnesením návrh na vydání této listiny. V případě sporu o dědické právo, přeruší státní notářství řízení až do pravomocného soudního rozhodnutí, jímž pak je státní notářství vázáno.

Byly-li prokázány skutečnosti požadované v odůvodnění návrhu, státní notářství vydá listinu o dědictví (§ 30). Může ji však prohlásit za neúčinnou, je-li nesprávná. Může jím také být zjištěna její nesprávnost. V takovém případě její vyhotovení stáhne. Není-li to možné, neúčinnost veřejně vyhlásí (§ 31).

Státní notářství může nařídit (popřípadě zase zrušit) zajištění a správu pozůstalosti. Má o tom dědice slyšet a poučit o právních následcích.

Ještě je třeba se zmínit o některých ustanoveních, které má notářský zákon NDR v závěru, a to z toho důvodu, že některé věci upravuje podrobněji než náš notářský řád. To platí v první řadě o otevření závěti, k němuž má státní notářství podle § 26 nařídit termín neprodleně poté, co se dovědlo o úmrtí, o čemž má vyrozumět příbuzné, kteří jsou povoláni k dědění, dále manžela, jakož i jiné účastníky. Závěť se přečte a pokud účastníci nejsou přítomni, mají být o návrhu jich se týkajícím písemně informováni. Společný testament (který podle § 388 Obč. zákoníku může být zřízen jen manželi), má být otevřen i po smrti přežívajícího manžela, obsahuje-li nařízení, jež se vztahuje na tento dědický nápad. O otevření závěti se sepíše protokol. (O povinnosti neprodleného otevření závěti má ustanovení i § 395 obč. zákoníku.)

Na obč. zákoník a sice jeho § 394 odkazuje § 25 notářského zákona, podle něhož má státní notářství v případě, že se doví, že občan nesplnil povinnost k odevzdání závěti, kterou má podle cit. ustanovení, jej k odevzdání vyzvat. Občanského zákoníku se dovolává § 24, když ukládá státnímu notářství povinnost uschovat závěť. Převzetí do úschovy má státní notářství zůstaviteli potvrdit a ten je oprávněn do své závěti kdykoliv nahlédnout a může mu být vydána jen osobně a proti osvědčení (podle § 77 našeho notářského řádu smí státní notářství vydat závěť u něho uloženou jen pořizovateli nebo jeho zmocněnci, který se vykáže plnou mocí pořizovatele výslovně jej k tomu zmocňující).

Notářský zákon má také ustanovení o provedení (Vermittlung) rozdělení pozůstalosti, jež přirozeně přicházejí v úvahu jen, je-li více dědiců (§§ 34–36). Státní notářství je zařídí důsledně také jen na návrh, který má obsahovat zejména velikost dědických podílů předmětu pozůstalosti s udáním hodnoty a pozůstalostních závazků a návrh na rozdělení. Podaný návrh může být jen se souhlasem spoludědiců omezen na díl pozůstalosti nebo celý vzat zpět. Je-li zahájen spor o dědictví, přeruší se řízení až do pravomocného soudního rozhodnutí. Zákon, podobně jako náš, dává přednost

dohodě účastníků a nedohodnou-li se, samo navrhne plán rozdělení, o němž se s nimi poradí. O rozdělení může být jednáno a rozhodnuto, i když se některý ze spoludědiců nedostavil, ačkoliv byl řádně předvolán. O jednání se vyhotoví protokol, jež podepíše státní notář. Zákon o notářství nemá, na rozdíl od našeho notářského řádu, ustanovení o schválení dohody, nýbrž má jen ustanovení (§ 35 odst. 3), že státní notářství má bez dalšího rozhodnout o rozdělení, nelze-li očekávat dohodu nebo další návrhy. Ustanovení o dohodě o rozdělení dědictví však nalezneme v občanském zákoníku, jehož § 426, stejně jako notářský zákon ukládá státnímu notářství, aby působilo na účastníky, aby se dohodli a podaří-li se mu to, aby tuto dohodu osvědčilo. Tím pak se stává podle § 21 vykonatelnou.

Nedohodnou-li se dědici o rozdělení, vydá státní notářství, jak již řečeno usnesení (směrnice), pro jehož obsah musíme opět hledat (na rozdíl od našeho notářského řádu) v hmotněprávních ustanoveních. § 427 obč. zákoníku stanoví, že rozdělení se provede buď přidělením jednotlivých věcí, pohledávek či práv do individuálního vlastnictví s případným peněžitým vyrovnáním podle dědických podílů, u pozemků a budov také založením spoluvlastnického práva rovněž podle dědických podílů. Usnesení o rozdělení pozůstalosti je pak vykonatelné podle § 36 odst. 3. Toto usnesení, které musí být odůvodněno, lze napadat stížností vázanou lhůtou podle § 16 odst. 3. (Viz výše.)

Porovnáváme-li nyní souhrnně ustanovení o pozůstalostním řízení před státním notářstvím v NDR, zjišťujeme, že vedle věcí, zmíněných již v předchozím výkladu, zbývají ještě některé další, které snad potřebují vysvětlení. Tak především nenalézáme v notářském řízení NDR protějšek našeho zastavení řízení podle § 32 not. řádu (proto, že zůstavitel nezanechal majetek nebo jen nepatrný). To je ovšem snadno vysvětlitelné, když v NDR se řízení bez návrhu nezahajuje, nehledě ani k tomu, že proti zastavení řízení není ani u nás odvolání. K institutu odmítnutí dědictví (§ 33 našeho not. řádu) je snad vhodné poukázat na ustanovení § 403 odst. 2 obč. zák. NDR, podle něhož odmítnutí dědictví musí být notářstvím ověřeno, což svědčí o snaze o stejnou spolehlivost, jakou u nás sleduje cit. ustanovení, když předpisuje poučení účastníka o náležitostech a účincích odmítnutí a doručení vyrozumění o tom do vlastních rukou. § 405 odst. 3 téhož stanoví pro odmítnutí (i přijetí) dědictví lhůtu 2 měsíců (na rozdíl od 1 měsíce u nás, kteráž ostatně může být prodloužena). Pozoruhodnější je nedostatek ustanovení obdobného našemu § 36 not. řádu, podle něhož vyzve státní notářství na návrh dědiců vyhláškou věřitele, aby mu oznámili ve stanovené lhůtě své pohledávky pod sankcí, že neučiní-li tak, neodpovídají jim dědici, pokud je uspokojením pohledávek ostatních věřitelů vyčerpána cena dědictví, kterého dědici nabyli. Snad se můžeme domnívat, že funkci tohoto ustanovení do jisté míry plní §§ 416 a 419 Obč. zák. NDR, které opravňuje státní notářství, aby dědici uložilo sestavit do stanovené lhůty seznam dědictví (majetek, cena, závazky a věřitelé), je-li toho třeba z důvodů oprávněných zájmů státu, věřitelů pozůstalosti nebo dědiců, s ujištěním o správnosti seznamu, kteréž ujištění může být na návrh osvědčeno. Ne-

správnost seznamu, do něhož může nahlédnout každý, kdo prokáže oprávněný zájem, je stižena sankcí odpovědnosti podle § 418 cit. zák. Notářský zákon ani obč. zákon NDR nemají ustanovení obdobného § 38 našeho not. řádu, podle něhož se mohou účastníci dohodnout, že předlužené dědictví bude přenecháno věřitelům k úhradě dluhů. Rovněž nenalézáme ustanovení, co se stane, jestliže se ukáže, že zůstavitel žije nebo jestliže se objeví nový majetek. Domníváme se, že v posledních dvou případech si praxe pomáhá i bez zvláštní zákonné úpravy.

Je snad vhodné dodat, že ani notářský zákon ani občanský zákoník, pokud pojednává o dědění, nezná zmínky o prohlášení za mrtvého, ačkoliv tento institut přirozeně také upravuje a svěřuje řízení o něm soudu (§ 461 obč. zákoníku a kapitola pátá civilního procesního řádu nesoucí název Zvláštní druhy řízení a obsahující mimo jiné ustanovení o řízení o prohlášení za mrtvého).

V.

Na rozdíl od naší zákonné úpravy jsou v NDR státnímu notářství svěřeny i některé úkony v poručnických a opatrovnických věcech zletitých občanů (Vormundschaften und Pflegschaften) a také při zrušení osvojení v jednom případě — § 1 odst. 2 č. 4, §§ 37 a 38. Státní notářství ustanovuje občanu zbavenému svéprávnosti poručníka (Vormund), zaváže jej k plnění jeho povinností, • nichž jej poučí a vydá mu o tom výkaz, který se po skončení činnosti vrací. Důležité je ustanovení § 37 odst. 2, podle něhož státní notářství nesmí zrušit nebo změnit souhlas daný k právnímu úkonu, který se stal vůči třetímu účinným. Na návrh rozhodne státní notářství o nákladech vynaložených poručníkem i o jeho odměně podle rozsahu a obtíží poručnickovy činnosti. Tato ustanovení platí přiměřeně i o opatrovnictví. Rozhodovat o zbavení svéprávnosti (naše zbavení způsobilosti k právním úkonům) náleží ovšem soudu (§ 460 obč. zák.).

Státní notářství k návrhu rozhodne na základě dokladů o zrušení osvojení v důsledku zletilosti osvojeného. Stane se tak usnesením, proti němuž je v případě zamítnutí návrhu přípustná stížnost omezená lhůtou, zatímco v případě zrušení osvojení je usnesení nenapadatelné.

VI.

Ustanovení o úschovách (depozitech) obsahuje notářský zákon v §§ 39 až 41. Na rozdíl od naší úpravy nerozlišuje úschovy podle jejich povahy a právního důvodu složení (§ 66 odst. 2, §§ 69, 71, 74 a 78 not. řádu). Zato rozlišuje mezi úschovami na jedné straně záležejícími v Geldmarkách NDR, které se skládají u okresního (našeho krajského) soudu, na straně druhé v peněžních prostředcích v jiné měně nebo v cenných papírech, listinách a cenných věcech, jež se ukládají u státního notářství. Státní notářství je

oprávněno uložit navrhovateli, aby cenné věci dal ocenit, nebo je dá na jeho náklady ocenit.

Přijetí do úschovy se děje rozhodnutím státního notářství na odůvodněný návrh.

Znění zákona se zdá svědčit tomu, že rozlišování ukládání mezi státním notářstvím a soudem se týká jen technické stránky, zatímco rozhodování v obojím případě náleží státnímu notářství.¹³⁾

Vydání se provede na návrh, je-li navrhovatel k přijetí oprávněn. Jsou-li k tomu oprávněny další osoby, je třeba prokázat jejich souhlas buď do protokolu u státního notářství nebo ověřeným podpisem návrhu. Jestli ke složení dal podnět soud nebo státní zástupce, je k vydání potřebí jejich rozhodnutí. Oprávněnému, který s vydáním nesouhlasí, může státní notářství uložit, aby uplatnil žalobou u soudu do 1 měsíce své nároky, ne učinil-li tak, platí souhlas za udělený. Jestliže byl návrh na vydání zamítnut, je přípustna stížnost vázaná lhůtou. V § 41 má notářský zákon ustanovení obdobné našim tzv. starým úschovám. Stručně stanoví, že nárok na vydání zaniká uplynutím 10 let, počínaje od přijetí úschovy. Tím přechází úschova do lidového vlastnictví (Volkseigentum).

VII.

Ve třetí části označené jako závěrečná ustanovení je především v § 42 ohledně řízení v právním styku s jinými státy odkaz na obdobné použití civilního procesního řádu a v § 43 donucovací předpis k vymození povinností státním notářstvím uložených. Ustanovení § 44 pak odkazuje co do nákladů a poplatků notářských na platná ustanovení, jimiž je Řád o notářských nákladech z 5. 2. 1976 v témže čísle Gesetzblattu.

Pro úplnost této srovnávací studie nutno ještě se zmínit o řízeních v těch věcech, jež se na rozdíl od našeho notářského řádu v Notářském zákoně NDR nevyskytují.

Již dříve bylo řečeno, že tam nenalzáme ustanovení o řízení o registraci, neboť tento právní institut se ani v hmotném právu nevyskytuje.

Rovněž výkon prodejem nemovitosti, nařízený soudem, jehož určitý úsek u nás provádí státní notářství, nepatří do pravomoci státního notářství, neboť tento výkon v celém rozsahu náleží soudu. V Notářském zákoně NDR však se nesetkáváme ani s ustanoveními o umoření listin, neboť toto řízení mající hmotněprávní základ v § 465 Občanského zákoníku (Angebot von Urkunden) patří rovněž před soudy (§§ 144–146 Civilního procesního řádu). Týká se práv zapsaných ve veřejném rejstříku a listin znějících na

¹³⁾ Ustanovení § 69 odst. 1 písm. d) našeho notářského řádu (složení za účelem splnění dluhu) má obdobu v ustanovení § 428 odst. 2 Obč. zákoníku NDR, které stanoví, že dlužník může, jsou-li předmětem plnění peníze, cenné papíry, listiny nebo cenné věci, v případě věřitelova prodlení složit plnění u státního notářství, čímž závazek zaniká.

majitele (Inhaberpapiere). U krajského soudu toto řízení provádí jeho sekretář.

Máme-li tuto studii uzavřít, lze snad konstatovat, že i když jsme v obou srovnávaných úpravách zjistili řadu shodných nebo alespoň příbuzných rysů, je zajímavé, jak k úpravě řízení o totožných právních vztazích může zákonodárce přistupovat z různých hledisek a jak je pro optimální dokonalost právní úpravy prospěšná znalost zákonných úprav příbuzných.

Йиндржих Грдличка

Новое гражданское процессуальное право в Германской Демократической Республике

Резюме

A.

Предмет этой статьи составляет рассмотрение одного из новейших гражданских процессуальных кодексов социалистических стран, причем в сопоставлении с гражданским процессуальным кодексом ЧССР. В ней прежде всего исследуются систематика Гражданского процессуального кодекса Германской Демократической Республики, затем основные принципы гражданского процесса (в частности, принципы объективной истины и диспозитивности), субъекты производства по делу (особенно в спорах по признанию отцовства), регламентация мирового соглашения по суду, неукоснительное соблюдение принципа *iudex ne eat ultra petita partium*.

Особо подчеркивается принцип взаимодействия суда с другими органами, в частности с местными народными представительствами.

В отношении подсудности суда в работе указывается (подобно тому как и по другим вопросам) на возможность — в отличие от нашего гражданского процесса — имеющуюся, правда, в порядке исключения в виде того, что разбирательство дела происходит в суде первой инстанции, являющемся, как правило, судом второй инстанции, а также на возможность применения договорной подсудности.

В части судебного следствия отмечаются различия в перечислении средств доказывания и карательная санкция, предусмотренная законом в отношении дачи ложных показаний при доказывании путем допроса сторон.

В отношении средств обжалования разъясняются, собственно, только внешние различия между апелляцией и протестом, с одной стороны, и жалобой, с другой стороны, а также различия в понимании наших институтов возобновления производства и жалобы на нарушение закона, не относящиеся к числу средств обжалования. Имеются также отличия в возможности сепаратного обжалования мотивировки решения. Обращается также внимание на предоставление большой возможности в отношении участия сторон в кассационном производстве.

В отношении аналогичных положений об исполнении решений действуют по сути дела такие же принципы как и у нас, хотя и прослеживаются некоторые отклонения, в частности, нашему современному гражданскому процессу институт давности исполнения решения неизвестен, тогда как гражданскому процессу ГДР неизвестен институт предварительной исполнимости. Ответственная роль по всем делам исполнения решений принадлежит секретарию.

В заключение автором рассматриваются некоторые особенности производства по семейным и трудовым делам.

В настоящей статье, как и в предыдущей новый закон рассматривается путем применения метода сравнения применительно к Положению о нотариате ЧССР. Это касается как осуществляющих производство органов (их природы, учреждения, обязанностей и задач), так и территориальной и внутренней организации и собственного производства. В отношении последнего рассматриваются здесь вопросы подведомственности государственных нотариатов, затем вопросы об отводе и устранении нотариуса, о постановлении и о производстве по обжалованию. Что касается особенной части, то здесь же рассматриваются положения о заверении и удостоверении, о вопросах завещания и наследства, далее об опеке и попечительстве, об усыновлении и хранении. И наконец затрагиваются заключительные положения о правовых сношениях с границей и о предписаниях относительно сборов. Особое место отводится таким вопросам, которые в ГДР в отличие от чехословацкого Положения о нотариате — не урегулированы.

JINDŘICH HRDLÍČKA

Das neue Zivilprozessrecht der Deutschen Demokratischen Republik

RÉSUMÉ

A.

Gegenstand dieser Studie ist eine von der neuesten Zivilprozessordnungen der sozialistischen Staaten und dies derart, dass sie mit der bürgerlichen Gerichtsordnung der CSSR verglichen wird. Der Autor beschäftigt sich eingangs mit der systematischen Bearbeitung der Zivilprozessordnung der Deutschen Demokratischen Republik, weiters mit den hauptsächlichen Grundsätzen der Zivilprozesses (besonders mit dem Grundsatz der objektiven Wahrheit und dem Dispositionsprinzip), mit den Subjekten des Verfahrens (besonders in Paternitätsstritten), mit der Regelung des gerichtlichen Vergleiches und mit der konsequenten Einhaltung des Grundsatzes *iudex ne eat ultra petita partium*.

Besonders betont wird das Prinzip der Zusammenarbeit des Gerichtes mit anderen Organen, vor allem mit den örtlichen Volksvertretungen.

Bezüglich der Zuständigkeit des Gerichtes macht die Arbeit (ähnlich wie dies systematisch auch in anderer Richtung geschieht) zum Unterschied von unserem Zivilprozess auf die, wenn auch nur ausnahmsweise, Möglichkeit aufmerksam, dass im Verfahren in erster Instanz das Gericht fungiert, das in der Regel Gericht II. Instanz ist und weiterhin auf die Möglichkeit der Prorogation.

Auf dem Gebiete des Beweisverfahrens wird auf die Unterschiedlichkeit bei der Aufzählung der Beweismittel und auf die Strafsanktion verwiesen, mit der das Gesetz die falsche Aussage bei der Beweisführung durch die Einvernahme der Parteien ahndet.

Bezüglich der Rechtsmittel beleuchtet die Arbeit einerseits den eigentlich nur äusserlichen Unterschied zwischen der Berufung und dem Protest und zwischen der Beschwerde, andererseits die abweichende Auffassung betreffend unsere Wiederaufnahme und die Beschwerde wegen Verletzung des Gesetzes, die nicht als Rechtsmittel betrachtet werden. Eine Abweichung stellt auch die Möglichkeit einer separaten Bekämpfung der Entscheidungsgründe dar. Verwiesen wird auch auf die breitere Möglichkeit der Beteiligung der Parteien im Kassationsverfahren (bei uns der Beschwerde wegen Verletzung des Gesetzes).

Die ähnlichen Bestimmungen über die Vollstreckung der Entscheidung werden im wesentlichen von den gleichen Grundsätzen wie bei uns beherrscht, auch wenn man

bestimmte Unterschiede ausmachen kann, besonders das unserem gegenwärtigen Zivilprozess unbekannte Institut der Verjährung der Vollstreckung der Entscheidung, während wiederum das Institut der vorläufigen Vollstreckbarkeit im Zivilprozess der DDR nicht bekannt ist. Eine verantwortungsvolle Rolle kommt in Sachen der Vollstreckung der Entscheidung dem Sekretär zu.

Im Schlussteil der Arbeit behandelt der Verfasser einige Besonderheiten des Verfahrens in Familien- und Arbeitsangelegenheiten.

B.

Ebenso wie die vorhergehende Abhandlung wendet auch dieser Aufsatz auf die Notariatsordnung der ČSSR an. Dies gilt sowohl von den Organen, vor denen das Verfahren durchgeführt wird, und zwar bezüglich ihres Charakters, ihrer Konstituierung, ihrer Pflichten und Aufgaben, wie auch von ihrer territorialen und inneren Organisation und auch vom Verfahren selbst. Was dieses betrifft, wird die Zuständigkeit des staatlichen Notariats, weiter die Ausschliessung und die Ablehnung eines Notars, die Entscheidung und das Rechtsmittelverfahren behandelt. Aus dem speziellen Teil werden dann die Bestimmungen über Beglaubigung und Bescheinigung, über Testaments- und Erbangelegenheiten, weiter über Vormundschaft und Kuratel sowie über die Aufhebung der Adoption und über Depositen durchgenommen. Endlich erwähnt der Autor auch die Schlussbestimmungen, die sich mit dem Rechtsverkehr mit dem Ausland und den Gebührenvorschriften befassen. Eine besondere Bemerkung wird den Fragen gewidmet, die zum Unterschied von unserer Notariatsordnung in der DDR nicht gesetzlich geregelt sind.